

NOKUTs utredninger og analyser

Hva har NOKUT sagt om kvalitet i praksis?

En sammenstilling av informasjon fra NOKUTs tilsynsprosesser

Del av prosjektet Operasjon praksis 2018–2020

Mai 2019

NOKUTs arbeid skal bidra til at samfunnet har tillit til kvaliteten i norsk høyere utdanning og fagskoleutdanning, samt godkjent høyere utenlandsk utdanning. Med rapportserien "NOKUTs utredninger og analyser" vil vi bidra til økt kunnskap om forhold innenfor høyere utdanning og fagskoleutdanning som har betydning for kvaliteten i studiene og gi økt kunnskap om forhold knyttet til godkjenning av utenlandsk utdanning i Norge. Data til rapportene får NOKUT gjennom våre faste spørreundersøkelser som Studiebarometeret, Underviserundersøkelsen og andre egeninitierte undersøkelser. Informasjon hentes også fra intervjuer, litteraturstudier, registre og portaler. I tillegg bruker vi resultater fra vår evaluerings-, akkrediterings- og godkjenningsevirsomhet.

Vi håper at analysene og resultatene våre kan være nyttige i arbeidet med godkjenning av utenlandsk utdanning og gi ideer og stimulans til lærestedenes arbeid med å kvalitetssikre og videreutvikle utdanningstilbudene.

Tittel:	Hva har NOKUT sagt om kvalitet i praksis?
Forfatter(e):	Stein Erik Lid, Hanne Sofie Stolinski, Marit Sissel Kvernenes
Dato:	13.05.2019
Rapportnummer:	4-2019
ISSN-nr	1892-1604

Forord

En rekke aktører fremhever økt bruk av praksis som læringsform for å sikre arbeidslivsrelevans. Flere utdanninger og institusjoner som tradisjonelt ikke har hatt praksis ønsker å tilby dette. Gjennom tilsyn, evalueringer, undersøkelser og andre prosjekter som NOKUT og andre har gjennomført, ser vi imidlertid at praksis har mange utfordringer når det gjelder kvalitetssikring og -utvikling.

NOKUT har derfor satt i gang et prosjekt knyttet til praksis som vi kaller «Operasjon praksis». Gjennom prosjektet ønsker vi å bidra til å rette oppmerksomhet mot aktuelle utfordringer og gode praksiser, sammenstille kunnskap om faktorer som er viktige for å lykkes med praksis og skape arenaer der sentrale aktører kan dele erfaringer og kunnskap.

Denne rapporten har som formål å sammenstille hva NOKUT har sagt om hva som har betydning for kvalitet i praksis slik det framkommer gjennom sakkyndige vurderinger i akkrediteringssaker og tilsyn med studietilbud og institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid.

Ytterligere rapporter fra prosjektet er tilgjengelig på <https://www.nokut.no/operasjon-praksis-2018-2020>.

Sammendrag

Formålet med denne analysen er å sammenstille hva NOKUT har sagt om hva som har betydning for kvalitet i praksis slik det framkommer gjennom sakkyndige vurderinger i akkrediteringssaker og tilsyn med studietilbud og institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid. Denne analysen baserer seg på vurderinger foretatt av NOKUTs sakkyndige i våre ulike tilsynsprosesser. Vi tror de utfordringene og eksemplene på muligheter analysen trekker fram er relevante for alle aktører som på ulike måter jobber med å styrke kvaliteten i praksisstudier, både innenfor studier med forskriftsfestet og obligatorisk praksis og studier med frivillig praksis.

For akkreditering av, og tilsyn med, studietilbud er materialet som er gjennomgått alle sakkyndige rapporter fra perioden 2015–2018. For akkreditering omfatter det 86 saker. For tilsyn med studietilbud omfatter det 55 saker. Når det gjelder sakkyndige rapporter fra tilsyn med institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid, utgjør materialet alle rapporter fra 2009 og til i dag, til sammen 75 rapporter.

Behov for tydeliggjøring av læringsutbytte

NOKUT peker gjennom tilsynsprosessene på en rekke forhold som har betydning for kvalitet i praksis. En av de sentrale problemstillingene som reises knytter seg til sammenhengen mellom praksis og læringsutbyttet for studiet. Det er særlig viktig at utdanninger uten forskriftsfestet praksis er bevisste på å tydeliggjøre hvilke læringsutbytter praksis skal bidra til og hvordan teori og praksis kan integreres. Analysen viser også at organiseringen av praksis har betydning for læringsutbyttet. Det gjelder alle typer utdanninger som har praksis.

Behov for å innhente informasjon om kvalitet i praksis fra praksisfeltet

Kvalitetssikring av praksis er et annet sentralt tema. Samlet sett viser gjennomgangen at institusjonene har et veldig stort fokus på å evaluere studentenes opplevelser av praksis, men de er i mange tilfeller mindre oppmerksomme på å hente inn vurderinger fra andre sentrale aktører. De sakkyndige mener at kommunikasjon og innhenting av informasjon fra praksisfeltet bør brukes strategisk av universiteter og høyskoler for å sikre kvalitet i praksis, men også som kunnskapsgrunnlag for å vurdere kvalitet og relevans for studiene.

Utfordringer ved kvalitetssikring av praksisveiledningen

Analysen indikerer at det er krevende for universiteter og høyskoler å sikre kvalitet på praksisveiledningen. Nøkkelfaktorer er praksisveiledernes faglig kompetanse, veiledningskompetanse og kontinuitet i praksisveiledningen. Samtidig trekkes praksislærernes kompetanse og erfaring fra praksisfeltet fram som like viktig for å oppnå god sammenheng mellom teori og praksis.

Lite systematikk i praksisavtaler

Studietilsynsforskriften krever at det for studier med praksis foreligger praksisavtale mellom institusjon og praksissted. En analyse av praksisavtalene som er lagt ved akkrediteringssaker viser at det er liten systematikk knyttet til hva som er spesifisert i praksisavtaler og at de er lite detaljerte. Det er også mange forhold som er av avgjørende betydning for studentene og læringsutbyttet deres som typisk ikke reguleres i avtalene.

Kapasitet er en vesentlig kvalitetsfaktor

Samlet sett viser analysen at kapasitetsutfordringer er en underliggende faktor for svært mange av

kvalitetsutfordringene som diskuteres i de sakkyndige rapportene. Fra praksisstedenes side er ofte utfordringen å skaffe nok praksisveiledere, gi praksisveilederne mulighet til å skaffe seg veilederkompetanse og ha tilstrekkelige ressurser for å få kontinuitet i praksisveiledningen. Fra UH-institusjonenes side er en gjennomgående utfordring at de vanskelig kan stille krav til praksisstedene så lenge kapasiteten er presset. Slik sett risikerer UH-institusjonene å måtte ta til takke med det praksisstedene avsetter av tid og ressurser selv om det ikke alltid er godt nok.

Innhold

1	Innledning og materiale.....	1
2	Hva har betydning for kvalitet i praksis?.....	3
2.1	Læringsutbytte.....	3
2.1.1	Hva er praksis godt for?	3
2.1.2	Integrasjon av teori og praksis	4
2.1.3	Organiseringen av praksis har betydning for læringsutbyttet	4
2.2	Kvalitetssikring og informasjonsinnhenting for å styrke kvalitet i praksis	5
2.3	Kommunikasjon mellom UH-institusjonene og praksisstedene.....	6
2.4	Praksisveiledning.....	7
2.4.1	Praksisveiledernes kompetanse	7
2.4.2	Veilederrollen og relasjonen mellom praksisveileder og student	8
2.5	Praksislærernes kompetanse og erfaring fra praksisfeltet	8
2.6	Studentenes muligheter.....	9
2.7	Praksisavtalenes innhold.....	9
2.8	Kvalitet versus kapasitet.....	10

1 Innledning og materiale

Denne analysen er en del av Operasjon praksis¹. Formålet med analysen er å sammenstille hva NOKUT har sagt om hva som har betydning for kvalitet i praksis slik det framkommer gjennom sakkyndige vurderinger i akkrediteringssaker og tilsyn med studietilbud og institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid.

Materialet som er gjennomgått er sakkyndige rapporter fra akkrediteringssaker av studietilbud, tilsyn med studietilbud og institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid. Rapportene er tilgjengelige på www.nokut.no. Gjennomgangen tar utgangspunkt i en bred forståelse av praksisbegrepet som inkluderer både forskriftsfestet eller annen obligatorisk praksis og frivillig praksis.

Utvalg og kildemateriale

I alle tilfeller er det gjort et tidsbegrenset utvalg. For akkreditering av, og tilsyn med, studietilbud er materialet alle sakkyndige rapporter fra perioden 2015–2018. For akkreditering gjelder dette til sammen 86 saker. Av disse inkluderte 37 (42 %) av de omsøkte studiene praksis. For tilsyn med studietilbud gjelder det til sammen 55 saker som preges av to større tilsynsprosjekter. Det ene er tilsynet med bachelorgradsstudier i barnevern, sosialt arbeid og vernepleie (BSV-tilsynet). BSV-tilsynet fordeler seg på ti tilsyn med barnevernstudier, 12 i sosialt arbeid og 12 i vernepleie. Det andre er tilsynet med bachelor ingeniørfag bygg, til sammen 13 studietilbud ved åtte institusjoner. Til sammen utgjør tilsynet med studietilbud i bachelor ingeniørfag bygg og BSV-tilsynet 85 % av enkeltsakene i fireårsperioden. De øvrige sakene dreier som om studietilbud innen ulike fagområder på både bachelor- og mastergradsnivå.

Når det gjelder sakkyndige rapporter fra tilsyn med institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid, kommer materialet fra andre og tredje syklus. Det vil si alle rapporter fra evalueringer av institusjonenes kvalitetssikringssystemer fra perioden 2009–2016, til sammen 68 rapporter, og alle rapporter fra tilsyn med institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid så langt i tredje syklus. Tredje syklus startet i 2017 og omfatter så langt sju rapporter.

Om NOKUTs akkreditering og tilsyn

NOKUTs akkreditering og tilsyn er en del av den eksterne kvalitetssikringen med høyere utdanning i Norge. Akkreditering og tilsyn er faglige bedømminger av om et studietilbud eller en institusjon fyller standarder og kriterier gitt av Kunnskapsdepartementet i studiekvalitetsforskriften og NOKUT i studietilsynsforskriften. Alle norske studietilbud skal akkrediteres etter disse kravene², men det er bare institusjoner uten tilstrekkelig faglige fullmakter gitt gjennom institusjonsakkreditering som trenger å søke NOKUT om akkreditering av nye studietilbud. Ikke-akkrediterede institusjoner må søke om akkreditering for alle nye studietilbud, mens akkrediterede høyskoler må søke NOKUT om akkreditering av master- og doktorgradsstudier. NOKUT fører også tilsyn med eksisterende utdanninger. Tilsyn med eksisterende utdanninger kan skje ved alle norske institusjoner. I tillegg er

¹ For mer informasjon, se: <https://www.nokut.no/operasjon-praksis-2018-2020>.

² For mer informasjon, se: <https://www.nokut.no/utdanningskvalitet/krav-til-kvalitet-i-akkrediterede-studietilbud--hogare-utdanning/>

alle norske institusjoner som tilbyr høyere utdanning pålagt å ha dokumenterte interne systemer for kvalitetssikring av utdanningen³. Institusjonens kvalitetsarbeid skaffer institusjonen nødvendig kunnskap for å kunne vurdere kvaliteten i egne studietilbud. Resultatene fra kvalitetsarbeidet skal avdekke eventuell sviktende kvalitet i studietilbudene og bidra til kontinuerlige forbedringer. NOKUT fører tilsyn med institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid minst hvert åttende år. Vurderingene av om standarder og kriterier for akkreditering og tilsyn er tilfredsstilt eller ikke utføres av sakkyndige som jobber på oppdrag fra NOKUT.

Materialets begrensninger

NOKUT utfører som nevnt periodisk tilsyn med det systematiske kvalitetsarbeidet ved alle norske høyere utdanningsinstitusjoner. Informasjonen fra disse rapportene vil derfor samlet sett dekke hele sektoren og kunne sies å være representativ for den situasjonen som belyses i det aktuelle tidsrommet. NOKUTs tilsyn med studietilbud velges ut tematisk og/eller indikasjonsbasert og gir derfor ikke bred representasjon av ulike studier. Som beskrevet over er tilsynet med studietilbud i den aktuelle perioden dominert av tilsynet med BSV-utdanningene og bachelorutdanningene i ingeniørfag bygg selv om enkelte andre studier også er inkludert. Når det gjelder akkrediteringssakene, representerer de et bredt spekter av fagområder og inkluderer både studier med forskriftsfestet praksis og studier med frivillig praksis. Det er imidlertid ikke alle institusjoner som trenger å søke NOKUT om akkreditering av studier, og dette gir en viss skjevhet i materialet. Akkrediteringssakene representerer derfor bare høyskoler som må søke akkreditering om mastergradsstudier og ikke-akkrediterede institusjoner som må søke om akkreditering av studier på bachelor- og mastergradsnivå.

Formålet med NOKUTs akkrediteringer og tilsyn er å vurdere hvorvidt studier og institusjoner tilfredsstiller kravene i NOKUTs studietilsynsforskrift og annet relevant regelverk og stimulere til kvalitetsutvikling. Prosessene er likevel i sin natur mer orientert mot å undersøke om studier og institusjoner oppfyller minstekravene enn å framheve eksempler på god praksis. Det medfører at dette materialet gir oss mer informasjon om hva som ikke fungerer enn hva som fungerer godt. Imidlertid har NOKUT i økende grad utviklet akkreditering og tilsyn som et virkemiddel for å bidra til kvalitetsutvikling ved institusjonene og trekke fram gode eksempler, og vi har i denne sammenstillingen forsøkt også å inkludere disse perspektivene.

For materialet som helhet gjelder det at informasjonen og de sakkyndige vurderingene knyttet til enkeltsakene er statisk, det vil si at den gjelder på det tidspunktet den ble gitt og i den enkelte sak. Sakene som er gjennomgått er fra perioden 2009 og fram til i dag og forholdene knyttet til enkeltsakene kan derfor ha endret seg. De diskusjonene og vurderingene som kommer fram i rapportene og som har betydning for kvalitet i praksis er likevel av generell karakter, og de berører både utfordringer og muligheter vi også har identifisert gjennom andre kartlegginger i Operasjon praksis. Vi mener det derfor er grunn til å tro at denne informasjonen både er relevant og nyttig for aktører som på ulike måter jobber med å styrke kvaliteten i praksisstudier.

³ For mer informasjon, se: <https://www.nokut.no/utdanningskvalitet/systematisk-kvalitetsarbeid-og-kvalitetsutvikling/>

2 Hva har betydning for kvalitet i praksis?

Gjennomgangen av de sakkyndige rapportene fra NOKUTs tilsynsprosesser viser at vi kan gruppere vurderingene som sier noe om kvalitet i praksis i ulike tema. Disse er:

- Læringsutbytte
 - Hva er praksis godt for?
 - Sammenhengen mellom teori og praksis
 - Organiseringen av praksis har betydning for læringsutbyttet
- Kvalitetssikring og informasjonsinnhenting for å styrke kvalitet i praksis
- Kommunikasjon mellom UH-institusjonene og praksisstedene
- Praksisveiledning
 - Praksisveiledernes kompetanse
 - Veilederrollen og relasjonen mellom praksisveileder og student
- Praksislærernes kompetanse og erfaring fra praksisfeltet
- Studentenes muligheter
- Praksisavtaler og praksisavtalenes innhold
- Kvalitet versus kapasitet

Disse temaene danner grunnlaget for rapportens videre struktur.

2.1 Læringsutbytte

2.1.1 Hva er praksis godt for?

Spørsmålet om hva praksis skal bidra til løftes i flere akkrediteringssaker og tilsyn med institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid. Spørsmålsstillingen synes særlig å være relevant for studieprogrammer uten forskriftsfestet eller obligatorisk praksis. Det er spesielt to forhold som problematiseres av de sakkyndige og som peker på utfordringer som kanskje særlig utdanninger uten forskriftsfestet eller obligatorisk praksis bør reflektere over dersom de har eller vurderer å innføre praksis. Det første dreier seg om at det i enkelte tilfeller er vanskelig å forstå hvilken betydning praksis har i studiet. Samlet sett er for eksempel det at læringsutbyttet i praksis ikke er godt nok gjort rede for i akkrediteringssøknader en av de vanligste begrunnelsene for underkjenning knyttet til praksis⁴. Mer konkret pekes det på at praksisoppholdets relevans for studiet er uklart, at det planlagte læringsutbyttet fra praksis er utydelig og framstår som løsrevet fra den teoretiske delen av utdanningen. Her framgår det at de sakkyndige mener etablering av kontakt mellom studenter og arbeidslivet, eller at studentene får arbeidstrening, isolert sett ikke er tilstrekkelig gode begrunnelser for praksis i høyere utdanning. Det andre forholdet er av nærmest motsatt karakter, der de sakkyndige mener det ikke er mulig for studentene å oppnå studienes planlagte læringsutbytter uten bruk av praksis. I disse tilfellene har det planlagte læringsutbyttet beskrivelser de sakkyndige vurderer som vanskelige å realisere bare gjennom for eksempel prosjektarbeid eller praktiske øvelser organisert av studiestedet. Blant de sakene som er gjennomgått gjelder dette i første rekke kreative studier og studier innen idrett, men også et fåtall disiplinfag som samfunnsfag.

⁴ Dette gjelder for åtte akkrediteringssøknader i materialet.

2.1.2 Integrasjon av teori og praksis

Sammenhengen mellom teori og praksis problematiseres og diskuteres i begrenset grad i NOKUTs tilsyn og akkrediteringsrapporter. Der det berøres gjelder det hovedsakelig saker som omhandler studier med forskriftsfestet eller obligatorisk praksis. I den grad det diskuteres for andre typer utdanninger er det knyttet til uklare læringsutbyttebeskrivelser for praksis og at praksis framstår som løsrevet fra resten av studiet som nevnt i avsnittet over.

Gjennomgående peker de sakkyndige på viktigheten av at praksis er godt integrert i utdanningen og har en sterk kopling til emnene studentene tar i studiet. De sakkyndige omtaler det som svært positivt der plassering og oppdeling av praksisperioder bidrar til god integrasjon mellom teori og praksis. Dette kan oppnås ved at teoretiske emner som er spesielt relevante for en gitt praksisperiode, eller et gitt praksissted, kommer i forkant av praksisperioden(e).

Et annet poeng som trekkes fram, særlig gjennom tilsynet med BSV-utdanningene, er at den teoretiske delen av utdanningene skal gjøre studentene i stand til å kritisk reflektere over arbeidsmetoder og kultur i praksisfeltet og som senere profesjonsutøvere bidra til å utvikle tjenestene. Her trekkes både metodekunnskap og vitenskapsteori fram som avgjørende elementer. Flere av BSV-utdanningene får anbefalinger om å styrke disse delene av utdanningene med den begrunnelse at det gjør studentene bedre i stand til å validere og utvikle arbeidsmåter de vil møte i arbeidslivet. For å lykkes med å gjøre metodefag og vitenskapsteori relevant for praksis og profesjonsutøvelse framgår det at det er viktig å aktivt legge til rette for at studentene kan bruke denne kunnskapen til å reflektere over erfaringer fra praksis.

2.1.3 Organiseringen av praksis har betydning for læringsutbyttet

Generelt mener de sakkyndige at praksisperioder bør være av en viss lengde for å gi et godt læringsutbytte. De bør være lange nok til at studentene både får nødvendig opplæring og får mulighet til noen grad av selvstendig arbeid på praksisstedet. Dette er kanskje en særlig nyttig observasjon å reflektere over for studier med frivillig praksis som gjerne bare har ett praksisemne eller én praksisperiode. Materialet gir ikke grunnlag for å slå fast noen kritisk minste varighet, men vurderingene tyder på at en-dags observasjonspraksis eller en-ukes praksisopphold ved praksisstedet gir for lavt læringsutbytte med henblikk på ressursene som må brukes for å få dette til.

Tilsynet med BSV-utdanningene, som er eksempler på utdanninger med forskriftsfestet/obligatorisk praksis av betydelig omfang, viser at de sakkyndige her legger stor vekt på antall praksisperioder. Dette har blant annet sammenheng med at studentene har stor nytte av å få praksiserfaring fra ulike relevante virksomheter og tjenester. Som senere profesjonsutøvere forventes kandidater fra disse utdanningene å kunne virke innenfor et mangfold av virksomheter og i kontakt med ulike klienter- og brukergrupper. I tilfeller der studieplanen bare la opp til én lang praksisperiode blir dette vurdert som negativt. Særlig negativt blir det om denne praksisperioden også er plassert tidlig i studiet, før studentene har opparbeidet seg tilstrekkelig faglig ballast som de kan ta med seg inn i praksis. I tilfeller der studieplanen la opp til to til tre praksisperioder både tidlig og sent i utdanningsløpet, som til sammen gir studentene praksiserfaring fra ulike relevante virksomheter og tjenester, blir dette vurdert som positivt. Samtidig peker de sakkyndige på at det er vanskelig å forberede studentene på alle typer av yrkespraksis innenfor en ramme av en treårig utdanning. Derfor er det viktig at utdanningene sikrer at studentene får mulighet til å tilegne seg de mest sentrale yrkesspesifikke

kunnskapene. De sakkyndige anbefaler BSV-utdanninger med få og lange praksisperioder til å endre organiseringen av praksis. Dette begrunnes med at studentene får mulighet til å opparbeide fagkunnskap og erfaring underveis i studiet og får dermed også mulighet til å benytte ulike deler av den kunnskapen de tilegner seg på ulike tidspunkter i studiet. Dette gir bedre muligheter for progresjon i studentenes læring og refleksjoner, noe som igjen vurderes som viktig for at studentene skal kunne opparbeide trygghet og selvtillit som profesjonsutøvere.

2.2 Kvalitetssikring og informasjonsinnhenting for å styrke kvalitet i praksis

Gjennomgangen av rapporter fra evalueringer av institusjonenes kvalitetssikringssystemer og tilsynet med institusjonenes systematiske kvalitetsarbeid viser at kvalitetsarbeidet rundt praksis gjerne er innrettet ulikt avhengig av omfanget av praksisutdanninger ved institusjonene. Ved institusjoner som har store utdanninger med forskriftsfestet praksis, foreligger det oftest egne kvalitetssikringsprosedyrer knyttet til praksis. Ved institusjoner som ikke har slike utdanninger, men likevel har frivillig praksis som del av enkelte studieprogram, ligger kvalitetssikringen av praksis som regel inne som en integrert del på emnenivå. Et mindretall av institusjoner med store praksisutdanninger har også valgt denne innretningen på kvalitetsarbeidet knyttet til praksis. De sakkyndige vurderingene av kvalitetsarbeidet rundt praksis tyder på at begge disse innretningene kan fungere både godt eller mindre godt. Flere av institusjonene som integrerer kvalitetssikring av praksis i emner, har imidlertid fått anbefalinger om å tydeliggjøre hvordan praksis kvalitetssikres og hvordan informasjonen kvalitetsarbeidet frambringer om praksis sammenstilles og analyseres og vurderes som grunnlag for kvalitetsutvikling. Her framgår det at det er en fare for at kvalitetssikring av praksis ikke får tydelig nok plass når det vurderes sammen med andre forhold knyttet til emnenivået. Ved et lite mindretall av institusjonene finnes begge innretninger, det vil si egne kvalitetssikringsprosedyrer for forskriftsfestet praksis og emneintegrert kvalitetssikring av praksis i utdanninger med ikke-rammeplanbelagt og frivillig praksis. Her anbefalte de sakkyndige komiteene institusjonene å jobbe mindre isolert med kvalitetssikring av ikke-rammeplanbelagt og frivillig praksis, med sikte på å kunne trekke på kunnskap og erfaringer fra avdelinger og programmer som driver mer omfattende og rammeplanbelagt praksis.

Samlet sett viser gjennomgangen at institusjonene har et veldig stort fokus på å evaluere studentenes opplevelser av praksis, men de er i mange tilfeller mindre oppmerksomme på å hente inn vurderinger fra andre sentrale aktører, slik som praksisveileder/-sted, praksiskoordinator(er), praksislærere og ferdig utdannede kandidater. I flere tilfeller peker de sakkyndige komiteene på at institusjonene i større grad bør hente inn og bruke informasjon fra slike aktører i sitt kvalitetsarbeid. Det synes som om dette har en viss sammenheng med innretningen på kvalitetssikringen, da dette i størst grad gjelder institusjoner som har integrert kvalitetssikring av praksis i kvalitetsarbeidet på emnenivået og ikke har et dedikert opplegg for kvalitetssikring av praksis.

Et annet forhold som har sammenheng med innretningen på kvalitetsarbeidet rundt praksis er systematikken for å gi studentene enhetlig informasjon. Ved institusjoner som har ulik kvalitetssikringspraksis for ulike utdanninger, viser rapportene at studentene kan oppleve å få ulik informasjon om for eksempel arbeidskrav fra praksislærere ved institusjonen og praksisveiledere ved praksisstedet. I disse tilfellene peker komiteene på viktigheten av at institusjonen må gi klare føringer for hvilke krav som skal gjelde, slik at praksisstedene har ens praksis.

Et forhold som går igjen i flere rapporter er at de sakkyndige peker på at selv om kvalitetsarbeidet knyttet til praksis behandles i ulike rapporter og utvalg på lavere nivå ved institusjonene, får dette for

liten plass i rapporteringen til institusjonenes styrer. I disse tilfellene anbefales det at denne rapporteringen får en tydeligere omtale av utfordringer og tiltak. Ett tiltak som kan bidra til å styrke rapporteringen er å definere og rapportere på kvalitetsindikatorer eller målparametere knyttet til praksis. Dette synes ikke å være vanlig blant institusjonene, og i enkelte tilfeller nevnes dette som mangler av de sakkyndige komiteene.

Ett av kravene i studietilsynsforordningen er at «for studietilbud med praksis skal det foreligge praksisavtale mellom institusjon og praksissted». I de tilfellene der dette mangler får institusjonene tydelige anbefalinger om å få dette på plass. Det synes særlig å gjelde avtaler om praksis i helse- og sosialfag i kommunesektoren i tilfeller der institusjonene har studenter i praksis i flere kommuner.

2.3 Kommunikasjon mellom UH-institusjonene og praksisstedene

Sammenstillingen av materialet viser at de sakkyndige mener en viktig del av institusjonenes kvalitetsarbeid bør handle om å bringe inn og bruke avtager-/arbeidslivsperspektivet på utdanningene som kunnskapsgrunnlag ved vurdering og strategisk utvikling av både de enkelte studieprogram og institusjonens samlede studieportefølje. Det framgår at dette er særlig viktig for arbeid med å utvikle kvaliteten i praksis. En fellesnevner blant institusjoner og utdanninger som lykkes med dette er at de har FoU-samarbeider med praksisfeltet. Det synes som om FoU-samarbeidet gir aktørene en møteplass som får positive effekter for kommunikasjon og informasjonsutveksling også om utdanningsforhold, slik som sikring av kapasitet og kvalitet i praksis og utvikling av utdanningenes arbeidslivsrelevans. Enkelte institusjoner får skryt av de sakkyndige komiteene for sitt arbeid med å utnytte avtager- og arbeidslivsperspektivet i kvalitetsarbeidet sitt. Flertallet får imidlertid anbefalinger om å styrke denne delen av kvalitetsarbeidet og utnytte særlig avtagerne i praksisfeltet bedre og knytte de tettere til utviklingen av studietilbudene.

De institusjonene som får skryt av de sakkyndige komiteene, har tett dialog og jevnlig samtaler med alle de sentrale aktørene i praksis; studentene, praksislærere-/ansvarlige og praksiskoordinatorer ved institusjonen og praksisveiledere og praksisansvarlige ved praksisstedet. I det gjennomgåtte materialet virker det som at det er mindre institusjoner med en spesialisert studieportefølje som lykkes best med dette. Lovisenberg diakonale høyskole får særlig positiv omtale av kvalitetsarbeidet rundt praksis i sykepleieutdanningen. Her er praksisfeltet representert i de fleste av institusjonens organer, også de som ikke bare befatter seg med praksissamarbeidet, slik som fagplanutvalg, FoU-utvalg, studiekvalitetsutvalg og så videre. Tilsvarende er institusjonsledelsen representert i relevante utvalg og diskusjonsfora ved praksisinstitusjonene slik som universitetssykehus og kommunale arenaer, noe som ifølge rapportene har stor betydning for institusjonens muligheter til å påvirke praksis. Et annet eksempel kommer fra barnevernstudier ved Høgskolen i Østfold som har flere FoU-prosjekter og andre samarbeidsprosjekter med praksisfeltet, deriblant samarbeid med den lokale barnevernstjenesten om å utvikle kvaliteten i praksis.

Rapportene gir også flere eksempler på at institusjoner som lykkes med denne dialogen knyttet til praksis også utnytter kontakten på en god måte for å innhente praksisfeltets innspill til utvikling av utdanningene utover praksisdelen. I en rapport framgår det at praksisfeltet anser det som en selvfølge at de er høringsinstans for blant annet revideringer av fagplaner og ønsker å komme tidlig inn i dette arbeidet. De sakkyndige komiteene gir uttrykk for at mer systematisering av denne typen samarbeid er ønskelig.

Gjennomgangen av rapportene fra tilsynet med bachelor i ingeniørfag bygg viser at enkelte av disse programmene har frivillig praksis, men samlet sett er det ikke dette de sakkyndige framhever som viktigst for arbeidslivsrelevans i disse utdanningene. Her er det studentenes tette kontakt med arbeidslivet gjennom ulike læringsaktiviteter som trekkes fram som vesentlig. Dette dreier seg om bruk av eksterne gjesteforelesere fra næringslivet, bedriftsbesøk og ekskursjoner, samt at bacheloroppgaver ofte skrives i samarbeid med lokalt næringsliv. Det framgår ikke at praksis er en læringsform som savnes eller etterspørres i stor grad i disse utdanningene. Kanskje er det et resultat av at ingeniørutdanningene har lang tradisjon for tett kontakt med arbeidslivet som bidrar til utdanningenes arbeidslivsrelevans på andre måter?

2.4 Praksisveiledning

2.4.1 Praksisveiledernes kompetanse

Praksisveiledernes kompetanse er et tema som berøres i flere av rapportene. Det framgår at de fleste institusjonene med forskriftsfestet praksis innenfor særlig sykepleie tilbyr veiledningskurs for praksisveiledere. Temaet berøres i liten grad for institusjoner som har praksis i andre typer fag. Der institusjonene tilbyr slike veiledningskurs vurderes dette som en positiv, men også helt naturlig og nødvendig del av institusjonenes kvalitetsarbeid knyttet til praksis. Der dette enten mangler eller ikke brukes i tilstrekkelig grad av praksisveilederne vurderes dette som en svakhet ved kvalitetssikringen og kvalitetsarbeidet. Flere av institusjonene anbefales å forsøke å få en klarere forpliktelse fra praksisinstitusjonenes side om sikring av kvaliteten på praksisstedenes veiledere inn i de eksisterende praksisavtalene. Samtidig framkommer det at institusjonene opplever det som vanskelig å stille slike krav fordi de opplever at det i mange tilfeller er svært stor utskifting blant praksisveilederne.

Praksisveilederne bør ikke bare ha veilederkompetanse, men også relevant faglig kompetanse. Dette diskuteres hovedsakelig i tilsynet med BSV-utdanningene, der de sakkyndige komiteene forventer ulike krav avhengig av hvor spisset yrkesfeltet er mot spesifikke brukergrupper. For eksempel forventes det mer spesialisert kompetanse for praksisveiledere i barnevern der det gjennomgående rådet er at veilederne bør være barnevernspedagoger og ha praksiserfaring fra virksomhet rettet mot barn. Slike forventninger er ikke like spesifikke for sosialt arbeid og vernepleie, hvor det legges til grunn at relevant treårig helse- og sosialfaglig utdanning er tilfredsstillende. I alle tilfeller legges det til grunn at praksisveiledere bør ha et minimum av to års erfaring fra praksisfeltet. For andre utdanninger med forskriftsfestet praksis løftes ikke dette teamet fram i de sakkyndige rapportene, trolig fordi det er større sammenheng mellom hva studentene utdannes til og det aktuelle praksisfeltet (for eksempel sykepleieutdanning, lærerutdanninger og politiutdanning).

Kontinuitet i oppfølgingen av studenter ved praksisstedet er også et tema som flere rapporter peker på er en viktig faktor for kvalitet, men som ofte er krevende å få til. I enkelte tilfeller (sykepleie) vises det til at for eksempel sykehus har kunnet dedikere tilstrekkelige ressurser slik at praksis-koordinatorer og praksisveiledere har fått avsatt en betydelig stillingsandel til disse oppgavene over tid. I disse tilfellene framgår det at midlene institusjonene betaler for å ha studenter i praksis er en forutsetning for å få det til. I en rapport pekes det på at dette er vanskeligere å få til i kommunehelsetjenesten fordi ansvaret for studenter i praksis typisk tildeles den som til enhver tid er minst belastet med andre oppgaver i kombinasjon med at veiledningen gjerne spres på mange ansatte.

2.4.2 Veilederrollen og relasjonen mellom praksisveileder og student

Gjennomgangen av rapportene viser at relasjonen mellom veileder og student er et kritisk forhold for opplevd kvalitet i praksis. Ved utdanninger med forskriftsfestet praksis er det praksis generelt, og praksisveiledning spesielt, som det klages mest på til institusjonene fra studentenes side. Informasjon fra studentevalueringer ved institusjonene viser ofte at studentene etterlyser klarere krav til praksisstedene fra institusjonens side. Det framgår også at studentene ikke alltid opplever det som tydelig hvordan, og til hvem, de skal rapportere ulike typer utfordringer eller avvik i praksisstudiene. Studentene kan ofte vegre seg for å ta opp utfordringer med praksisstedets veiledere da de opplever at en god relasjon til veileder er viktig for hvordan de blir vurdert. I en rapport pekes det på at veiledningsmodellen som et program med obligatorisk og omfattende praksis har valgt, nemlig et en-til-en forhold mellom student og veileder, er spesielt sårbar. Samtidig er det ikke bare studentene som kan oppleve relasjonen mellom student og veileder som utfordrende. Det framgår i flere rapporter at praksisveiledere opplever det som belastende å bidra til å stryke studenter i praksis, og at enkelte ansatte ved praksisstedene vegrer seg for veilederansvar på grunn av dette. Her peker de sakkyndige på at det er viktig at institusjonen og praksislærerne kobles på i oppfølgingen av disse studentene så tidlig som mulig. Et eksempel på et tiltak som framheves som positivt finnes ved Høgskolen i Sørøst-Norge som arrangerer samlinger der praksisveiledere, praksislærere og studenter kommer sammen.

2.5 Praksislærernes kompetanse og erfaring fra praksisfeltet

Praksislærernes kompetanse og erfaring fra praksisfeltet er forhold som trekkes fram som sentrale for å oppnå god kvalitet i praksis i utdanninger med forskriftsfestet eller obligatorisk praksis. Det er viktig både for å kunne bidra til å knytte teori og studentenes praksiserfaringer sammen på en god måte og for å kunne kommunisere godt med praksisfeltet. Samtidig viser gjennomgangen av rapportene at mangel på kompetanse og erfaring fra praksisfeltet blant praksislærerne er en utfordring ved mange institusjoner og utdanninger.

For å styrke praksislærernes kompetanse og erfaring fra praksisfeltet er det særlig to forhold de sakkyndige trekker fram som positive. Det første er at institusjonene gir praksislærerne sine mulighet til å skaffe seg eller oppdatere kompetanse fra praksisfeltet som en del av jobben. Det er innenfor helse- og sosialfagene dette trekkes spesielt fram. Her får særlig Lovisenberg diakonale høgskole skryt for å ha et avtaleverk som sikrer ansatte i undervisnings- og forskerstillinger grunntid i praksisfeltet, noe som bidrar til at lærerne har relevant praksiserfaring. I forlengelsen av dette trekkes også FoU-samarbeider mellom praksislærerne ved institusjonene og praksisfeltet fram som et viktig virkemiddel som bidrar til at lærerne holder seg oppdatert på den faglige utviklingen i praksisfeltet. Andre tiltak som vurderes som positivt der dette brukes er bruk av toerstillinger og hospiteringsordninger som gjør det mulig for faglærere å hospitere i praksisfeltet.

Det andre forholdet som trekkes fram som positivt er når det blir satt av tid og ressurser til at institusjonens ansatte kan reise ut og ha jevnlige samtaler med studenter og praksisveiledere på de ulike praksisstedene. Dette bidrar til kvalitetssikring, men er også viktig for å bidra til studentenes refleksjoner over praksiserfaringene sine og knytte dette til læringsutbyttet for praksis og for studiet som sådan.

2.6 Studentenes muligheter

Dette er ikke et tema som berøres i stor grad i rapportene, men samlet sett framkommer det enkelte forhold som vurderes som vesentlige for kvalitet. Det første gjelder studentenes muligheter for å kunne få tildelt en ny praksisveileder eller praksissted dersom de opplever at veiledningen ikke følges opp tilstrekkelig, at de blir dårlig integrert og lite ivaretatt på praksisstedet eller at relasjonen mellom student og veileder ikke fungerer. Det andre handler om informasjon til studentene. I flere rapporter peker de sakkyndige komiteene på at det er viktig at studentene får tydelig informasjon om betingelser og krav knyttet til gjennomføring av praksisstudiene både *før* de begynner på studiet og *før* de begynner på praksisperioden(e). Dette første er særlig viktig for studenter med en livssituasjon som gjør det vanskelig å flytte langt på seg for å få gjennomført praksis og deltidsstudenter som må gjennomføre praksisperioder på fulltid. En av rapportene diskuterer også utfordringer for studenter i et program med ikke-forskriftsfestet men obligatorisk praksis der det var usikkerhet om i hvor stor grad arbeidet med å finne en egnet praksisplass hvilte på studentene, eller om den ble systematisk ivaretatt av institusjonen. I dette tilfellet anbefalte den sakkyndige komiteen at ordningen med å skaffe praksisplasser ble tydelig kvalitetssikret og ivaretatt fra institusjonens side for å unngå at studenter risikerer å miste en planlagt og integrert praksisperiode og dermed bli forsinket i studieløpet. I alle tilfeller framgår det at god informasjon til studentene om betingelser, forventninger og krav knyttet til praksis før studiestart er vesentlig for at studentene kan velge studier som lar seg gjennomføre på en god måte. I tillegg bør det legges til rette for at studentene blir godt forberedt til praksisperioden(e), noe som handler om forventningsavklaringer og tydeliggjøring av læringsutbytter fra praksis.

2.7 Praksisavtalenes innhold

Etter Studietilsynsforskriften §2-2 (9) skal det for studier med praksis foreligge praksisavtale mellom institusjon og praksissted. Søknader om akkreditering for studier med praksis må derfor legge ved slike avtaler. I merknaden til §2-2 (9) står det også:

Avtaler skal regulere den faglige gjennomføringen av praksis og andre forhold som er av betydning for studentenes læringsutbytte og for kvaliteten i praksisoppholdet. Dette innebærer blant annet at avtalen skal beskrive partenes rettigheter og plikter.

En gjennomgang av akkrediteringssaker der praksis inngår viser hvilke forhold avtalene kan inneholde (tabell 1).

Gjennomgangen viser også at det varierer i stor grad hvilke forhold som reguleres i de ulike avtalene. Flertallet av avtalene har formuleringer som skal sikre at avtalen mellom institusjonen og praksisstedet er bindende, spesifiserer praksisens omfang og når i studieløpet praksisen skal finne sted. Et mindretall av avtalene regulerer praksisveilederes kompetanse, praksisveiledernes kapasitet/forventet arbeidsomfang, praksisstedets oppfølging og veiledning av studentene, læringsutbytte, vurderingsformer og studentenes rettigheter og plikter.

Tabell 1: Innholdet i praksisavtaler. Antall i parentes, totalantallet er 43. Tallene i fet skrift markerer majoriteten (mer enn halvparten) av avtalene.

Praksisavtalenes innhold		
	Ja	Nei
Avtalen er bindende	81 % (35)	19 % (8)
Avtalen regulerer eksterne praksisveilederes kompetanse	30 % (13)	70 % (30)
Avtalen regulerer eksterne praksisveilederes kapasitet/forventet arbeidsomfang av veiledning	46 % (20)	54 % (23)
Avtalen regulerer praksisstedets oppfølging av studentene	23 % (10)	77 % (33)
Avtalen regulerer praksisstedets veiledning av studentene	19 % (8)	81 % (35)
Avtalen spesifiserer praksisens omfang	65 % (28)	35 % (15)
Avtalen spesifiserer når i studieløpet praksisen skal finne sted	51 % (22)	49 % (21)
Avtalen spesifiserer praksisens forventede læringsutbytte/formål	32 % (14)	68 % (29)
Avtalen spesifiserer praksisens vurderingsformer	16 % (7)	84 % (36)
Avtalen spesifiserer studentenes rettigheter	2 % (1)	98 % (42)
Avtalen spesifiserer studentenes plikter	12 % (5)	88 % (38)

Det er ikke mulig å slå fast i hvilken grad inntrykket fra gjennomgangen av praksisavtaler i akkrediteringssakene er representative for praksisavtaler generelt. Samlet sett indikerer gjennomgangen likevel at det er liten systematikk knyttet til hva som er spesifisert i praksisavtaler og at de er overordnende og lite detaljerte. Videre finner vi i dette materialet at innholdet i avtalene varierer fra avtale til avtale, selv for de samme praksisordningene innenfor samme studieprogram og institusjon. Det er også mange forhold som er av avgjørende betydning for studentene slik som deres rettigheter og plikter (til tross for at dette er presisert i merknadene til studietilsynsforordningen), praksisveilederens kompetanse og praksisveiledningens omfang som ikke er regulert i avtalene. Om lag halvparten av avtalene i materialet ble da heller ikke godkjent i første runde av de sakkyndige komiteene som vurderte akkrediteringssøknadene.

2.8 Kvalitet versus kapasitet

Det kommer tydelig fram av rapportene at manglende kapasitet og ressurser til å ta imot praksisstudenter ved praksisstedene er en utfordring for kvalitet i praksis, særlig i utdanninger med forskriftsfestet og/eller obligatorisk praksis. Dette er ofte studieprogrammer med mange studenter, og både institusjonene og praksisstedene opplever dette som krevende.

Fra praksisstedene side er ofte utfordringen å skaffe nok praksisveiledere, gi praksisveilederne mulighet til å skaffe seg veilederkompetanse og ha tilstrekkelige ressurser for å få kontinuitet i praksisveiledningen. Ett eksempel kommer fra Politihøgskolen der det å være praksisveileder i utgangspunktet var frivillig, men for å få nok veiledere måtte politidistriktene på et tidspunkt beordre tidligere veiledere om å fortsette.

Fra institusjonenes side er en gjennomgående utfordring at de vanskelig kan stille krav til praksisstedene så lenge kapasiteten er presset og de heller ikke har hjemmel til det. Et funn av generell karakter er at de sakkyndige oppfatter at enkelte praksissteder har vært for dårlig forberedt på å ta imot studenter i praksis og har gitt dem lite oppfølging i en travel hverdag. Et funn av mer spesifikk karakter kommer fra farmasiutdanningen, der den sakkyndige komiteen slår fast at institusjonen har svært begrensede muligheter til å stille krav til praksisveilederne ved apotekene fordi veilederne heller ikke mottar betaling for oppgaven. Institusjonen blir slik sett stående med lua i handa og må ta til takke med det praksisstedene avsetter av tid og ressurser til veiledning selv om det ikke alltid er godt nok. Her anbefaler komiteen at det sees på muligheter for kompensasjon til apotekene på linje med det som ellers skjer for andre grupper i helsevesenet som stiller med praksisveiledere.

En problemstilling som løftes fram i tilsynet med BSV-utdanningene knytter seg spesielt til å sikre relevant praksis i konkurranse med andre utdanninger som bruker de samme praksisstedene. BSV-yrkenes tjenester tilbys innenfor mange av de samme virksomhetene og retter seg mot samme bruker- og klientgrupper. Når de ulike utdanningene benytter de samme praksisstedene, medfører dette gjerne kapasitetsutfordringer. Da er det viktig at de tilgjengelige praksisplassene tildeles etter en samlet vurdering av relevans og behov og ikke som et resultat av tilfeldigheter og konkurranse mellom utdanningene. Som et eksempel påpekte de sakkyndige at der barnevernsstudenter og sosionomstudenter benytter de samme praksisstedene burde barnevernsstudentene ha prioritet til praksisplasser innen barnevernsfeltet med barnevernspedagogutdannede praksisveiledere. I flere rapporter som omhandler helse- og sosialfagene, og særlig rapporter fra tilsynet med BSV-utdanningene, kommer det fram at de sakkyndige komiteene mener det gjennom relevant regelverk bør stilles sterkere krav til praksisstedene om å ta imot studenter i praksis.

Samlet sett viser gjennomgangen at kapasitet er en helt grunnleggende problemstilling som har betydning for kvalitet i praksis. Kapasitetsutfordringer er en underliggende faktor for svært mange av kvalitetsutfordringene som diskuteres i de sakkyndige rapportene. Rapportene gir flere eksempler på at de sakkyndige komiteene anerkjenner institusjonens dilemma. På den ene siden fører press på antall praksisplasser og veiledningskapasitet til at utdanningsinstitusjonene ikke opplever å kunne stille kvalitetskrav til praksisstedene i den grad de skulle ønske. På den andre siden har institusjonene heller ikke mandat til det gjennom regelverket, og det er til syvende og sist institusjonene som har ansvaret for kvaliteten i studiene sine. Dette viser hvor krevende det kan være å kvalitetssikre praksis for UH-institusjonene.